

Osnovna šola Oskarja Kovačiča Škofije

UPORABA ELEKTRONSKIH CIGARET MED OSNOVNOŠOLCI

PODROČJE: BIOLOGIJA

Avtorici:

Julija Jurjavčič, 8. razred

Sara Urevc, 8. razred

Mentorici:

Tamara Čelhar, dipl. prof. biologije

Petra Grmovšek, mag. prof. inkluzivn. pedagog.

2023

KAZALO

POVZETEK	1
ABSTRACT	1
1 UVOD	1
1. 1 RAZISKOVALNI PROBLEM	1
1. 2 NAMEN RAZISKAVE	2
1. 3 HIPOTEZE OZ. DOMNEVE	3
2 TEORETIČNI DEL	4
2.1 TOBAČNI IZDELKI	4
2.2 ELEKTRONSKE CIGARETE	4
2.2.1 Definicija	4
2.2.2 Delovanje elektronskih cigaret	4
2.2.3 Generacije elektronskih cigaret	5
2.2.4 Zadnje generacije elektronskih cigaret	5
2.2.5 Škodljivi vidiki uporabe	6
2.2.6 Ponudba na trgu	6
3. REZULTATI	9
3. 1 RAZISKOVALNE METODE	9
3.2 ANALIZA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA	9
3. 3 DELO NA TERENU - NAKUP ELEKTRONSKIH CIGARET	16
3. 4 OZAVEŠČANJE SOŠOLCEV IN DRUGIH VRSTNIKOV	17
4. RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK	19
5 VIRI IN LITERATURA	21
6 PRILOGA	22
6. 1 ANKETNI VPRAŠALNIK	22

POVZETEK

V dobi odraščanja mladi doživljajo najrazličnejše pritiske: šola, starši, vrstniki. Vsak mladostnik zavestno ali podzavestno išče mesto in potrditve v družbi, katere član je. Včasih zaradi pritiskov, ugajanja in dokazovanja med vrstniki posežejo po škodljivih izdelkih. Med te izdelke spadajo tudi elektronske cigarete. Namen raziskovalne naloge je bil raziskati, koliko je uporaba elektronskih cigaret razširjena med mladostniki, kako mladostniki dostopajo do njih in zakaj. Glavna raziskovalna metoda je bila uporaba anketnega vprašalnika, na katerega je odgovorilo 314 učencev od 5. do 9. razreda iz dveh obalnih šol. Rezultati so pokazali, da je elektronske cigarete že »kadilo« kar 29 % anketiranih. Če izpostavimo le devetošolce, je bilo takih kar 52 %, kar je veliko več, kot je bilo ugotovljeno v raziskavi NIJZ-ja iz leta 2020 (13 %). To nakazuje, da uporaba elektronskih cigaret med mladimi hitro narašča. Med tistimi, ki so elektronske cigarete že uporabili, je polovica takih, ki so prvič to storili pri 11-12 letih in polovica pri 13-14 letih. Polovica uporabnikov je »veje« dobilo ali kupilo od prijateljev. Ostali pa od sošolcev, sorodnikov, odraslih oseb in celo v trgovini. Tekom raziskovalnega dela na terenu je bilo ugotovljeno, da prodajalci v specializiranih trgovinah pred nakupom mladostnika ne vprašajo po starosti in dokumentih, kar pomeni, da je dostop do elektronskih cigaret za mladostnike precej enostaven in to klub zakonodaji. Kar petina vprašanih je menila, da so elektronske cigarete neškodljive ali pa manj škodljive kot tobačne cigarete. Za učence različnih razredov so bila izpeljana ozaveščevalna predavanja s strani avtoric naloge, saj mladostniki potrebujejo dodatne informacije. Tako se bodo lažje uprli različnim pritiskom vrstnikov in skušnjavam, s katerimi se bodo srečevali v življenju.

ABSTRACT

Teenagers experience different types of stress. That includes school, parent and peer pressure. Every young person consciously or subconsciously tries to do anything in their power to fit into the community, that they are a part of. Sometimes because of peer pressure, or with 'pleasing' or proving something to the people around them. That proving of a certain status can include trying dangerous products like vapes.

The purpose of our research paper was to see, how spread is the use of vapes between teenagers, how do they access them and why. Our main research method was the use of our online survey. The survey was filled out by 314 students, from 10-15 years of age. It was shared across two schools. The results showed that around 29% of students have already tried vapes in their lifetime. If we narrow down the results to only 14-15 year olds, a massive 52% have already smoked vapes, which is even more than the recent studies show - 13% in 2020. This proves that the use of vapes is spreading faster than ever before. Out of all the students that have consumed these products before, half of them were 11-12 when they first tried these products and, the other half were 13-15 years of age. Half of the users accessed vapes from their friends. The remaining methods included access by their classmates, family members, adults and even shops. During the research of our paper, we found out that sellers in specialised shops rarely ask for minors age or documents, which means that teens can easily access vapes - which is illegal. The fifth of the students say that, vapes are less dangerous or even not dangerous at all compared to tobacco cigarettes - that is far from the truth. The authors of the paper also went on a mission to educate their class and school mates about the dangers of vapes, because students are very uneducated on this topic. That way it will be easier for them to rebel against peer pressure, in their life.

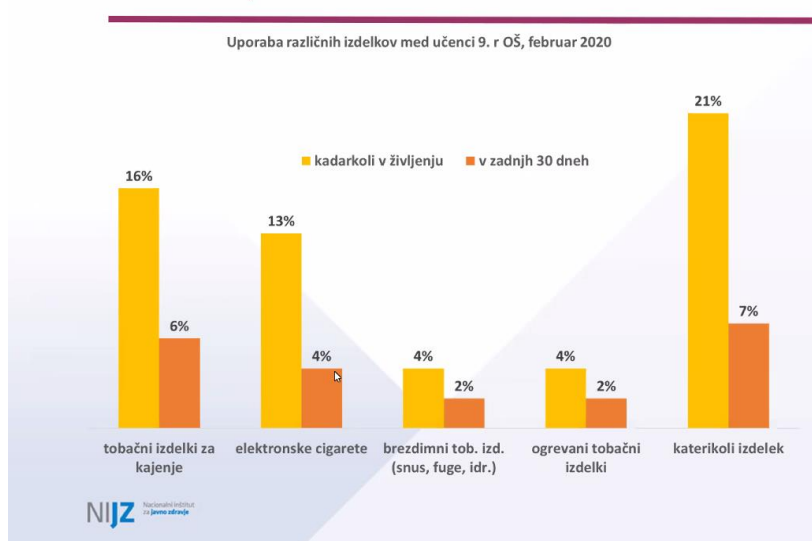
1 UVOD

1. 1 RAZISKOVALNI PROBLEM

Med mladimi se vse bolj širijo elektronske cigarete, ki jim mladi pogovorno rečejo tudi »vejpi«. Uporabljajo se tudi druga imena: e-cigareta, elektronski sistem za dovajanje nikotina, osebni uparjalniki, elektronski ali osebni inhalatorji (Koprivnikar, 2023).

Raziskave poročajo, da večina mladih elektronske cigarete poskusi precej zgodaj, med 10-13 letom (NIJZ, v Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Učenci 9. r OŠ, februar 2020

Slika 1. Uporaba različnih izdelkov med učenci 9. r OŠ, februar 2020 (Koprivnikar, 2023).

Slika 1 prikazuje raziskavo NIJZ, ki so jo opravili leta 2020. 16 % devetošolcev je kadarkoli v življenju poskusilo tobačne izdelke za kajenje. 13 % je že zaužilo oz. poskusilo elektronske cigarete. Manjši delež je poskusilo brezdimne tobačne izdelke (4 %) in ogrevane tobačne izdelke (4 %).

V zadnjih 30 dneh je zaužilo oz. poskusilo katerikoli izdelek 7 % vprašanih devetošolcev. S 6 % sledi uporaba tobačnih izdelkov. Elektronske cigarete je kadilo 4 % devetošolcev. Brezdimne in ogrevane tobačne izdelke je uporabilo le po 2 % vprašanih.

Do raziskovalne teme o elektronskih cigaretah sva prišli tekom pogovorov o današnjih problemih mladih. Je ena aktualnih tem, s katero imava tudi lastne izkušnje. Opazili sva rast popularnosti takšnih ter podobnih izdelkov med najinimi vrstniki.

Opazovanje tega trenda naju skrbi. To, da smo kot družba prišli tako daleč, da se je za validacijo vrstnikov potrebno izpostavljati takim nevarnim izdelkom, je zaskrbljujoče.

Glavni problem pri mladostnikih je, da so ti bolj kot odrasli dovzetni za zasvojenost z nikotinom. Nižja kot je starost ob začetkih uporabe nikotina, večja je verjetnost za kasnejšo zasvojenost z njim (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020). Avtorji so v svojih raziskavah ugotovili, da je polovica srednješolcev, ki so bili uporabniki elektronskih cigaret poročala, da uporabljajo take, ki vsebujejo nikotin. Vsak sedmi uporabnik pa ni vedel, če njegova elektronska cigareta sploh vsebuje nikotin. Zasvojenost mladostnikov z nikotinom poveča tveganje za zasvojenost z drugimi psihoaktivnimi snovmi. Uporaba elektronske cigarete v mladostništvu poveča verjetnost za kasnejše kajenje cigaret. Pomembno je tudi preprečiti uporabo elektronskih cigaret za vdihavanje prepovedanih drog, npr. konoplje (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Posebej problematično je uživanje takšnih snovi v času intenzivnega razvoja možganov. To lahko privede do motenj pri razvoju možganskih omrežij, katere nadzorujejo pozornost, učenje in dovzetnost za zasvojenost. Pride lahko do trajnih škodljivih posledic na kognitivnih sposobnostih, motnjah razpoloženja in zaznavanja zvoka ter povečane impulzivnosti ali tesnobe (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Tobačne firme z oglaševanjem prikrivajo škodljivosti izdelkov. Zaradi novosti izdelka dolgoročne posledice uporabljanja takšnih izdelkov še niso znane. Večina mladih, ki uporablja tako imenovane vejpe ne ve, katere snovi vsebujejo (Koprivnikar, 2023). Vprašljiv je nadzor nad kakovostjo tekočin, baterij v elektronskih cigaretah in nad samimi elektronskimi cigaretami v celoti (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

1. 2 NAMEN RAZISKAVE

Z raziskovalno nalogo sva želeli raziskati, koliko je uporaba elektronskih cigaret razširjena med našimi vrstniki. Zanimalo naju je, kako se takšni izdelki širijo med mladimi, kako pogosto jih uporabljajo in zakaj mladi posegajo po elektronskih cigaretah. Podatke o tem sva dobili s pomočjo anketnega vprašalnika.

Na terenu sva želeli preizkusiti, če bova lahko dostopali oz. kupili elektronske cigarete brez spremstva polnoletne osebe.

Vrstnikom sva želeli s pomočjo predavanj in zgibanke podati več informacij o škodljivosti uživanja elektronskih cigaret.

1. 3 HIPOTEZE OZ. DOMNEVE

Zastavili sva si naslednje raziskovalne hipoteze:

- H1: Vsaj polovica anketiranih mladostnikov je že vsaj enkrat poskusila različne izdelke za kajenje.
- H2: Okoli tretjina devetošolcev je že kdaj poskusila elektronske cigarete.
- H3: Med najstniki so bolj popularne elektronske cigarete kot navadne tobačne cigarete, med starši pa obratno.
- H4: Učenci menijo, da so elektronske cigarete manj škodljive.
- H5: Največ učencev vejp poskusi do dvanajstega leta starosti.
- H6: Največ učencev je do vejpa dostopalo preko prijateljev.
- H7: Največ učencev poskusi z »vejpanjem« zaradi vrstniškega pritiska.
- H8: Elektronskih cigaret v specializiranih prodajalnah mladoletnim osebam ne prodajajo.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 TOBAČNI IZDELKI

Ko razmišljava o tobačnih izdelkih, najprej pomisliva na navadno cigareto. Vendar obstajajo tudi druge vrste izdelkov, ki vsebujejo tobak. Obstaja tobak, ki je namenjen oralni uporabi. Med temi poznamo tobak za žvečenje, snuff, snus, gutkha in druge vrste tobaka (Koprivnikar, 2023). V nadaljevanju bova predstavili nekaj več o posameznih naštetih vrstah:

- Žvečilni tobak ali tobak za žvečenje, kot samo ime pove, je namenjen žvečenju v ustih. Izgleda kot na kratko pokošena trava in ima rahlo kisel okus. Danes so žvečilni tobak nadomestili snus-i ali fuge (Wikipedija, 2023).
- Tobak, ki je zavrt v majhne vrečke, imenujemo snus ali fuge. Uporablja se ga tako, da se ga vstavi med dlesen in lice, po uporabi pa se ga izpljuni (Koprivnikar, 2023).
- Grobo mlet tobak se imenuje snuff. Uporablja se ga tako, da se ga vdihne, kar zagotavlja hiter udarec nikotina in trajen aromatiziran vonj (Wikipedija, 2023).
- Gutka, gutkha ali ghutka se uporabljajo predvsem v Indiji, Pakistanu, drugih azijskih državah, pa tudi v Severni Ameriki. Gre za pripravek tobaka za žvečenje, ki vsebuje več različnih sestavin (zdrobljen oreha areke, tobak, katehuja, parafinski vosek, gašeneo apno in sladkih ali slanih arom) (Wikipedija, 2023).

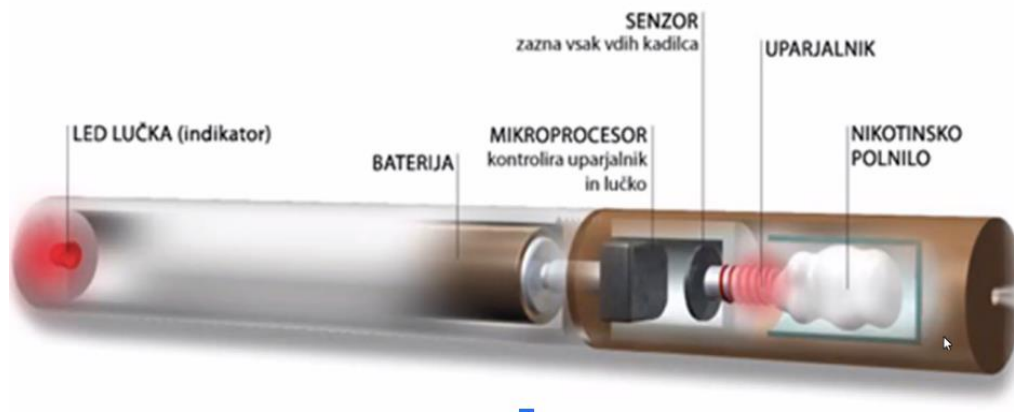
2.2 ELEKTRONSKE CIGARETE

2.2.1 Definicija

Elektronske cigarete so izdelki, ki s pomočjo baterije segrevajo tekočino, katera se spremeni v aerosol, ki ga vdihuje uporabnik. Glavne sestavine tekočine so nikotin, vlažilci, arome in voda. Obstajajo tudi tekočine brez nikotina. Elektronske cigarete se uporabljajo tudi za vdihavanje različnih prepovedanih drog (npr. kanabis) (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

2.2.2 Delovanje elektronskih cigaret

Elektronske cigarete se od navadnih razlikujejo po tem, da ne vsebujejo tobaka in v njih ne poteka proces gorenja. Značilni so dlje trajajoči in obsežnejši vdih. Pri izkušenejšemu uporabniku narašča trajanje in prostornina vdiha. (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Slika 2. Sestava elektronske cigarete (NIJZ, Koprivnikar, 2023)

2.2.3 Generacije elektronskih cigaret

Elektronske cigarete se razlikujejo v obliki, izgledu in kompleksnosti sestave. V splošnem pa so sestavljene in delujejo na podoben način. Uvrščamo jih v več generacij (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Prva generacija je najbolj podobna običajnim cigaretam. Namenjene so enkratni uporabi ali pa večkratni z menjavo prednapolnjenih vložkov s tekočino. Uporabnik ne pride v stik s tekočino (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Elektronske cigarete druge generacije prepoznamo po obliki nalivnega peresa. Imajo močnejšo baterijo in transparentni rezervoar za ponovno polnjenje. Ti imajo večji volumen kot pri prvi generaciji, uporabnik pa sam polni tekočino iz posebnih stekleničk (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Pri tretji generaciji jih lahko uporabnik sam sestavi iz posameznih delov. Zanje je značilno, da so zelo raznolike, večje, po obliki pa niso podobne običajnim tobačnim izdelkom. Največkrat so kvadratne ali pravokotne oblike. Moč naprave pri tej generaciji je dosti večja kot pri predhodnih (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

V četrto generacijo nekateri strokovnjaki uvrščajo elektronske cigarete z možnostjo nastavljanja temperature segrevanja tekočine.

2.2.4 Zadnje generacije elektronskih cigaret

Nova skupina elektronskih cigaret je najbolj podobna USB ključkom. Te tvorijo zelo malo aerosola, uporabnik menja zaprte prednapolnjene vložke z nikotinom. Značilne so po hitrem dovedu visoke ravni nikotina. Zaradi majhnosti in malo aerosola so privlačne za mladostnike (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Nekaj znakov uporabe elektronskih cigaret pri mladostnikih vključuje sladke vonje, težave pri dihanju, suhe oči in suho kožo. Čeprav se uporaba zdi nedolžna, posledice vključujejo zasvojenost, trajne škodljive učinke na razvijajoče se možgane, glavobole, poškodbe dihal, opekline ter epileptične napade (Koprivnikar, 2023).

2.2.5 Škodljivi vidiki uporabe

Mrak (2023) opaza, da se mladi, pa tudi njihovi starši in odrasli precej zanašajo na to, da so elektronske cigarete manj škodljive kot navadne. V nadaljevanju piše o tem pulmologinja dr. Mihaela Zidarn s Klinike Golnik, ki pravi, da je akutna okvara pljuč lahko še nevarnejša kot pri klasičnem kajenju. Smrti ob začetku klasičnega kajenja cigaret pri nas niso evidentirane, medtem ko so se že pojavili smrtni primeri ob začetku uporabe elektronskih cigaret. Tega pa bi se morali zavedati tudi pri pasivnem kajenju, saj je kakršno koli vdihovanje dima, plinov ali pare za pljuča škodljivo.

Aerosol elektronskih cigaret ni navadna vodna para, ampak vsebuje zdravju škodljive snovi. Le manjši delež tekočine ne vsebuje nikotina, poleg tega vsebujejo še različne kemične snovi (benzen, glioksal), propilen, glikol, diacete in težke kovine (Ni, Cr, Pb, Al) ter rakotvorne snovi (nitrozamini) (Koprivnikar, 2023).

Da uporaba elektronskih cigaret ni brez posledic pričajo tudi dosedanje raziskave. NIJZ (2019) poroča, da je v letu 2019 do vključno meseca avgusta bilo 193 resnih pljučnih obolenj med uporabniki elektronskih cigaret. Med bolniki so bili večinoma mladostniki in mlajši odrasli ljudje. En primer pa se je končal celo s smrtjo.

Prav tako še niso popolnoma znani dolgoročni vplivi uporabe, saj strokovnjaki iz teh področij še zbirajo podatke o sestavinah elektronskih cigaret in izvajajo raziskave (NIJZ, 2019).

Elektronske cigarete večinoma vsebujejo nikotin. Nikotin povzroča zasvojenost, zasvoji podobno kot heroin ali kokain. Mladostniki so zelo in bolj kot odrasli dovzetni za zasvojenost z nikotinom. Mlajši ko je posameznik ob začetku uporabe nikotina, bolj verjetno bo postal zasvojen in bolj bo zasvojen. Nikotin pri mladostniku poveča tudi tveganje za zasvojenost z drugimi drogami. Mladostništvo je tudi ključno obdobje za razvoj možganov – ti se razvijajo še do približno 25. leta starosti. Izpostavljenost nikotinu v času intenzivnega razvoja možganov lahko moti razvoj možganskih omrežij, ki nadzorujejo pozornost, učenje in dovzetnost za zasvojenost. Privede lahko do trajnih škodljivih učinkov na kognitivne (miselne) sposobnosti, motenj v delovnem spominu, pozornosti, razpoloženju in zaznavanju zvoka ter zvečane impulzivnosti ali tesnobe. Vse več raziskav tudi kaže, da pri mladostnikih, ki sicer ne kadijo, uporaba elektronske cigarete ali kajenje vodne pipe pomembno poveča verjetnost, da bodo začeli kaditi druge tobačne izdelke.

Tako elektronske cigarete z nikotinom kot tiste brez nikotina pa vsebujejo številne zdravju škodljive kemične snovi, ki pomenijo dodatno tveganje za zdravje mladostnika (Koprivnikar, 2018).

2.2.6 Ponudba na trgu

Elektronske cigarete so v prodaji od leta 2006, popularnejše pa so od leta 2010 (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Elektronske cigarete so se na trgu pojavile z namenom zaslužka po upadu uporabe navadnih cigaret. V Evropi so postale bolj širše dostopne leta 2018 (Koprivnikar, 2023).

Nekateri zmotno mislijo, da so elektronske cigarete pomoč pri opuščanju kajenja. Na to opozarjajo tudi pri NIJZ (2019), ki še dodajajo, da naj kadilci, ki želijo opustiti pri tem uporabljajo preizkušene in dokazano varne ter učinkovite izdelke, ki so na voljo v lekarnah ali jih predpiše zdravnik na recept.

Trenutno obstaja okrog 500 tržnih znamk elektronskih cigaret. V zadnjih letih je močno naraslo število arom, predvsem sladkih in sadnih. Trenutno obstaja 15.600 različnih arom (Koprivnikar, Zupanič in Farkaš Lainščak, 2020).

Takšni izdelki so mladoletnim privlačni predvsem zaradi mavričnih barv, sadnih okusov in prikupnih dizajnov. Pod to spadajo tudi zavajajoče taktike oglaševalcev, češ da so električne cigarete neškodljive (Koprivnikar, 2023).

Slika 3. Vizualno privlačen izbor sodobnih elektronskih cigaret (Koprivnikar, 2023).

V Sloveniji velja prepoved prodaje tobačnih izdelkov mlajšim od 18 let. Za kršitev je predpisana globa v višini od štiri do 33 tisoč evrov in odvzem dovoljenja za prodajo tobačnih izdelkov za pol leta. Vendar mladi kljub zakonskim omejitvam tobačne izdelke kupujejo brez večjih težav. Tržni inšpektorat je v letu 2020 opravil 69 nadzorov in ugotovil 29 kršitev oziroma prodaj tobačnih izdelkov mladoletnim. Prodaja tobačnih izdelkov prek spleta je prepovedana, smo pa predvsem v zadnjem letu ugotovili, da se število teh kršitev povečuje, pravi Andreja But, glavna inšpektorica tržnega inšpektorata. Na spletu, posebej na družabnih omrežjih, je do tobačnih izdelkov zelo enostavno priti. Elektronske cigarete za enkratno uporabo prodajalci ponujajo z obljubami, da sproščajo, da se je ob kajenju lažje učiti. Skrivajo jih na javne površine in pozivajo k iskanju (Čertanc Mavsar, 2023).

Lažji dostop do teh izdelkov je pripeljal tudi do preprodajanja cigaret na šolskih hodnikih. Starejši preprodajajo mlajšim, pripoveduje 17-letni dijak: *"Hočejo kaj zaslužiti. Kaj naredijo? Gredo na splet kupit »vejpe« in potem jih prodajajo. Kupijo jih*

bolj poceni, na spletu po štiri, pet evrov, potem jih pa prodajajo za sedem, osem, devet evrov» (Čertanc Mavsar, 2023).

Helena Koprivnikar iz NIJZ opisuje, da se novejši izdelki od predhodnih generacij elektronskih cigaret razlikujejo po tem, da nikotin vsebujejo v obliki soli. Visoke ravni nikotina se hitro sproščajo, zasvojenost pa se lahko razvije hitreje in močnejše. Prav tako nikotin v obliki soli manj draži grlo, kar olajša uporabo, obenem pa »vejpi«, ki so v obliki in velikosti USB ključka, omogočajo diskretno uporabo, so dokaj lahko dostopni in večinoma namenjeni za enkratno uporabo. Specialistka javnega zdravja meni, da mlade »vejpi« privlačijo, ker so na voljo v številnih različnih aromah, te pa zmanjšujejo zaznavanje škodljivosti izdelkov. Opisuje, da želi tobačna industrija med kupce privabiti čim mlajše generacije, o čemer pričajo sličice, ki so na njih, denimo sličica Hello Kitty (Slika 3).

3. REZULTATI

3.1 RAZISKOVALNE METODE

Za pridobitev podatkov sva oblikovali spletni anketni vprašalnik. Anketni vprašalnik je bil sestavljen iz 14 vprašanj, večina jih je bilo zaprtega tipa, nekaj pa je bilo vprašanj odprtega tipa. Vprašalnik je izpolnilo 314 učencev iz dveh obalnih šol (iz naše šole in OŠ Ivana Babiča-Jagra Marezige, ker ena izmed najinih mentoric dela tudi tam in je bilo anketiranje lažje izpeljati, kot bi bilo na kateri drugi šoli). Vključeni so bili vsi učenci od 5. do 9. razreda.

Drugi del raziskave sva opravili na terenu. Dvakrat sva obiskali prodajalno z elektronskimi cigaretami in se preizkusili v vlogi skritega kupca. Prodajalcem nisva povedali namen najinega obiska, saj sva želeli videti pristne rezultate. Na spletu sva preverili možnost nakupa elektronskih cigaret.

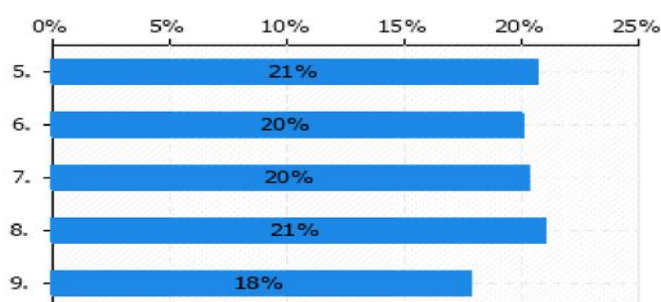
Za učence naše šole sva v okviru ur naravoslovja in biologije izpeljali kratka ozaveščevalna predavanja o škodljivosti elektronskih cigaret in med učence razdelili zgibanke z več informacijami.

Raziskava je potekala od februarja do marca 2023.

3.2 ANALIZA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA

Raziskava je potekala od februarja do marca 2023. Podatke sva zbrali s pomočjo spletnega anketnega vprašalnika na 1ka. Vprašalnik je izpolnilo 314 učencev iz dveh obalnih šol in sicer vsi učenci od 5. do 9. razreda. Anketni vprašalnik je bil sestavljen iz 14 vprašanj, večina so bila zaprtega tipa.

Graf. 1. V kateri razred hodiš?

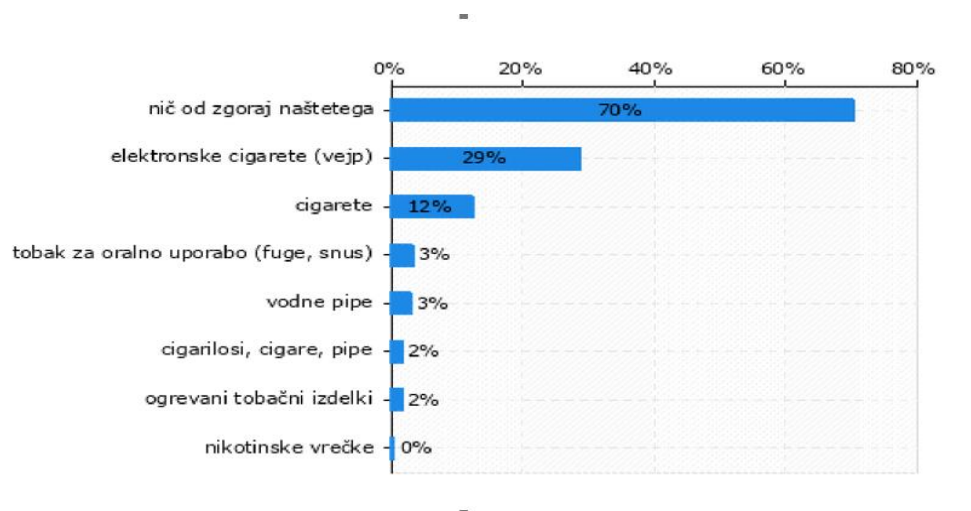
Kot rečeno je bilo anketiranih 314 učencev iz 5., 6., 7., 8. in 9. razreda. Najmanj je bilo učencev 9. razreda, saj je ta generacija na obeh šolah trenutno najmanj številčna. (Graf. 1)

Graf. 2. Katerega spola si?

Z vidika spolov je bilo v anketi udeleženi 47% dečkov in 53% deklet. (Graf. 2)

Graf. 3. Kaj od spodaj naštetega si kadarkoli v življenju že kdaj kadil oz. zaužil?

Učencev ki ni nikoli zaužilo ničesar od naštetih izdelkov je bilo 70%. Kar 29% učencev pa je že poskusilo elektronske cigarete (»vejpe«). 12% anketiranih je že kadilo navadne tobačne cigarete. Takih, ki so že probali tobak za oralno uporabo ali vodne pipe, cigare ipd. ter ogrevane tobačne izdelke, je izredno malo. Medtem ko nikotinskih vrečk ni preizkusil še nihče. (Graf. 3)

Iz odgovorov na to vprašanje sva razbrali oz. izračunali še naslednja zanimiva dejstva (Tab. 1):

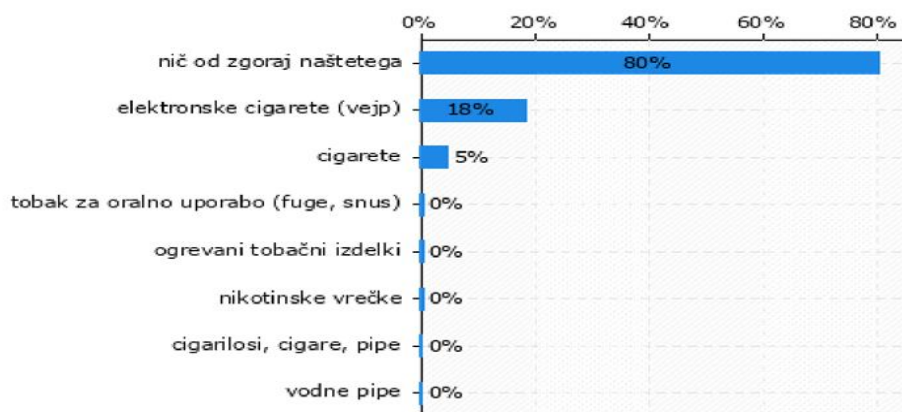
- Med tistimi, ki so že kdaj kadili elektronske cigarete (84 učencev oz. učenk), so za malenkost prevladovala dekleta (54 %).v primerjavi z dečki (46 %).
- Med petošolci sta le 2 % učencev že kdaj v življenju poskusila elektronske cigarete.

- Med šestošolci je bilo takih učencev že kar 22 %.
- Elektronske cigarete je poskusilo točno ena četrтина anketiranih sedmošolcev.
- Med osmošolci je odstotek še višji, 36 % jih je že kadilo »vejpe«.
- Najbolj zaskrbljujoč je zelo visok odstotek devetošolcev, ki so že poskusili »vejpe«, in sicer le-ta znaša 52 %. Je precej višji, kot so pokazale predhodne raziskave. Npr. v raziskavi NIJZ-ja iz leta 2020 je le 13 % vprašanih devetošolcev že kdaj kadilo elektronske cigarete (*Koprivnikar, H.*)

Tabela 1. Delež učencev v posameznih razredih, ki so že kdaj v življenju kadili elektronske cigarete.

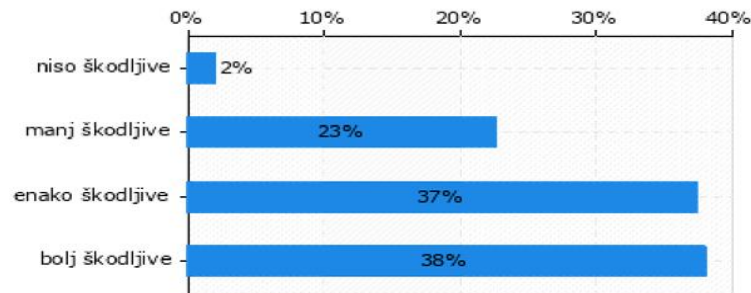
	št. anket. učencev	št. kadilcev el. cigaret	odstotek kadilcev el. cigaret
5. razred	65	1	2%
6. razred	63	14	22%
7. razred	64	16	25%
8. razred	66	24	36%
9. razred	56	29	52%

Graf. 4. Kaj od spodaj naštetega si v zadnjih 30 dneh kdaj kadil oz. zaužil?

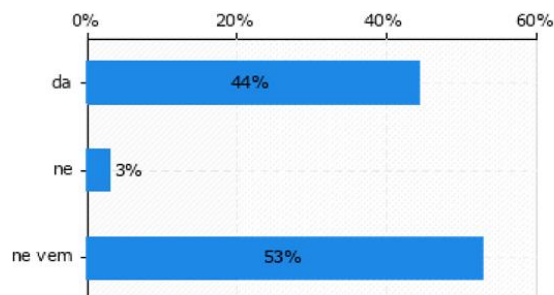
Na vprašanje, kaj so od spodaj naštetega so zaužili v zadnjih 30 dneh, je pritrdilno odgovorilo manj učencev. In sicer elektronske cigarete je kadilo 18 % učencev, navadne tobačne cigarete pa 5 %. Z ostalimi zadevami ni v zadnjih 30 dneh eksperimentiral nihče (*Graf. 4*)

5. Kako škodljive meniš, da so elektronske cigarete v primerjavi z navadnimi cigaretami?

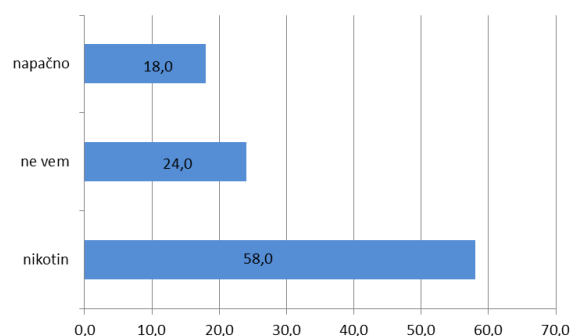
Od 314 anketiranih učencev jih 38 % meni, da so elektronske cigarete bolj škodljive kot navadne. 37 % jih meni, da so bolj ali manj enako škodljive. Kar pa je zaskrbljujoče je, da kar 23 % učencev meni, da so elektronske cigarete manj škodljive oz. 2% celo misli, da elektronske cigarete sploh niso škodljive. (Graf. 5)

Graf. 6. Ali je res, da aerosol elektronskih cigaret ni navadna vodna para, ampak vsebuje precej različnih zdravju škodljive snovi?

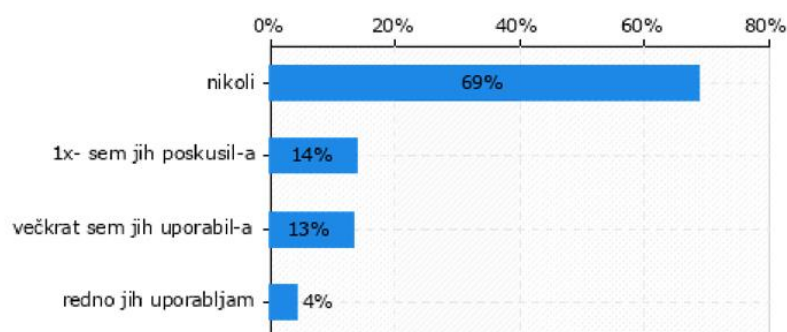
Kar 53% anketiranih učencev ne ve, kaj je aerosol in kakšne so njegove posledice na zdravje. 3% učencev meni, da je aerosol neškodljiv, 44% pa meni nasprotno. (Graf. 6)

Graf. 7. Katera snov v navadnih in elektronskih cigaretah povzroča zasvojenost?

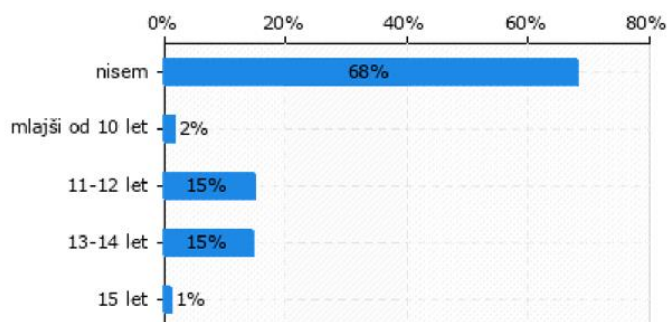
To vprašanje ni bilo zaprtega tipa. Učenci so morali odgovor sami napisati. Pravilni odgovor in sicer nikotin je zapisalo 58 % učencev, 24 % pa jih je odgovorilo, da odgovora ne vedo. 18 % je podalo napačen odgovor. (Graf. 7)

Graf. 8. Kako pogosto si uporabljal-a elektronske cigarete oz. »vejpe«?

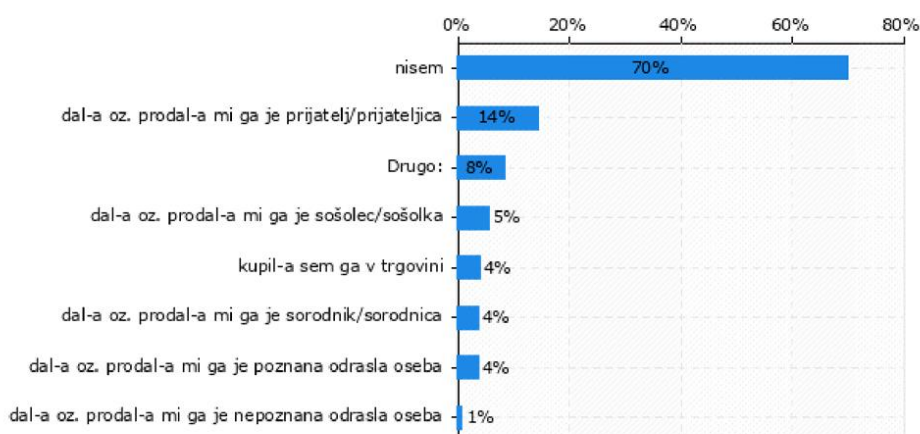
Od učencev ki je elektronske cigarete poskusilo le 1-krat je bilo 14%. Takih, ki so jih že večkrat kadilo, je 13 % oz. 41 učencev, redni kadilci pa so le 4 %, kar pomeni približno 12 učencev. (Graf. 8)

Graf. 9. Pri kateri starosti si prvič poskusil-a elektronsko cigareto?

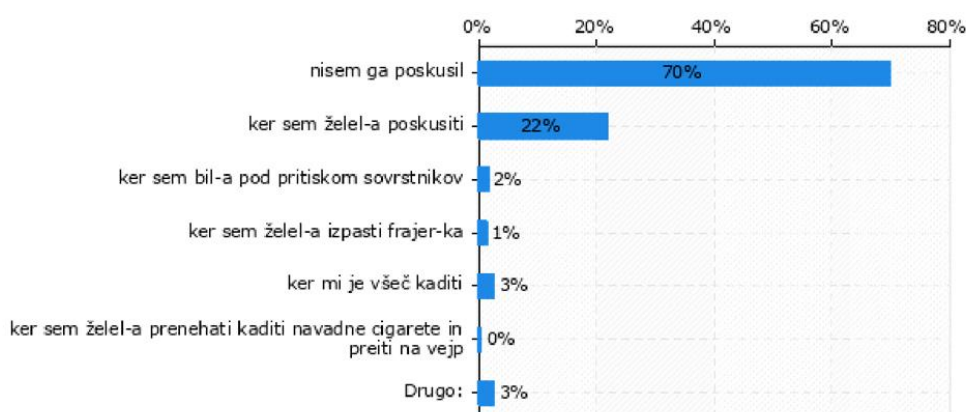
Anketirancev ki je vejp poskusilo že, ko so bili mlajši od 10 let je bilo 2%. 15 % jih je prvič vejpal med 11 in 12 letom, prav tako 15 % med 13 in 14 letom. Pri 15 letih je vejp prvič poskusilo 1 % učencev. (Graf. 9)

Graf. 10. Kako si pridobil-a dostop do vejpa?

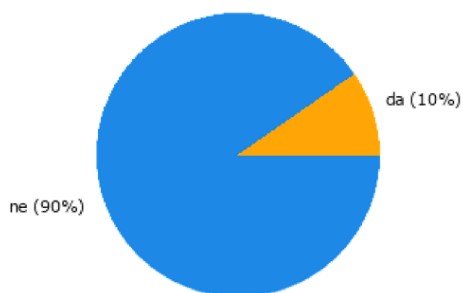
Dostop do vejpa pridobilo preko prijatelja/ice 14% učencev, 5 % pa preko sošolca/lke. 4 % učencev trdi, da so ga brez težav kupili v trgovini. Prav tako jih je 4 % takih, ki so vejpo dobili od sorodnika/ce in 4 % od poznane odrasle osebe. 1 % učencev je vejpo prodala oz. ponudila neznana odrasla oseba. 8 % učencev je dostop do elektronske cigarete pridobilo na drugačne načine, morda preko spletnega nakupa. (Graf. 10)

Graf. 11. Zakaj si se odločil-a poskusiti kaditi vejpo?

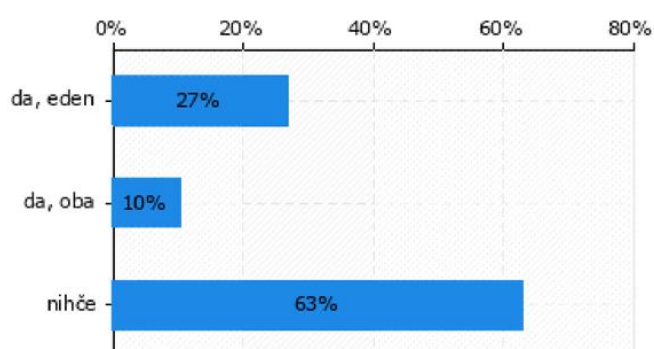
Ko so bili učenci vprašani po razlogu, zakaj so poskusili elektronske cigarete, je kar 22 % odgovorilo, da ker so si to pač želeli. 3 % učencev pravi, da ker jim je všeč kaditi, 2 % učencev pa menijo, da so čutili pritisk s strani sovrstnikov. 1% za razlog navaja, da so v družbi želeli izpasti "kul", torej zaradi "ugleda" v družbi. (Graf. 11)

Graf. 12. Ali si kdaj kadil-a vejp v šolskih prostorih oz. pred šolo?

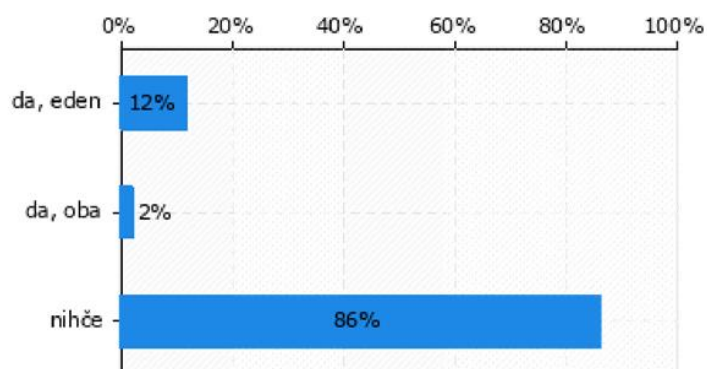
Od anketiranih, 10% pravi, da so e-cigarete kadili v šolskih prostorih. (Graf. 12)

Graf. 13. Ali kdo od tvojih staršev kadi navadne cigarete?

Ugotovili sva, da 1 starš kadi navadne tobačne cigarete pri 27 % anketiranih učencev, oba starša pa pri 10 %. (Graf. 13)

Graf. 14. Ali kdo od tvojih staršev kadi elektronske cigarete?

Iz zadnjega grafa razberemo, da vsaj en starš kadi elektronske cigarete pri 12 % anketiranih učencih, kar oba papri 2 % učencih. (Graf. 14) Torej pri odraslih so za razliko od mladostnikov navadne tobačne cigarete še vedno bolj v uporabi kot elektronske.

3. 3 DELO NA TERENU - NAKUP ELEKTRONSKIH CIGARET

Ob delu na terenu sva obiskali eno od trgovin usmerjenih za prodajo električnih cigaret. Želeli sva ugotoviti, kako dostopne so elektronske cigarete mladoletnim osebam. Pred obiskom prodajalne sva pridobili informacije na spletnih straneh o tem, za kaj morava vprašati v prodajalni. Opravili sva dva obiska. Pri prvem obisku sva trgovino obiskali skupaj, pri drugem obisku pa je prodajno mesto obiskala le ena in dejansko poskusila kupiti elektronske cigarete.

Prvi obisk trgovine:

Odpravili sva se v eno izmed prodajaln v nakupovalnem središču v Kopru. Ko sva stopili do prodajalnega otoka, sva si ogledali produkte v stekleni vitrini. Prodajalca sva vprašali, katere okuse ponujajo. Prodajalec nama je pokazal cenik izdelkov z različnimi okusi. Malo sva si ogledali ponudbo, nato sva rekli, da ne bova nič izbrali.

Presenetilo naju je, da prodajalci niso povprašali po najini starosti in so nama kar predstavili cenik s ponudbo.

Drugi obisk trgovine:

Učenka Sara se je v spremstvu mame, ki jo je čakala v bližini prodajalne, odpravila na drugi obisk. Obisk je bil namenjen preizkušanju dejanskih možnosti nakupa elektronskih cigaret.

Učenka je vstopila v trgovino in prijazno pozdravila prodajalko ter jo prosila za ogled cenika. Prodajalka ji je cenik izročila. Prodajalko je prosila za nakup nikotinskega »vejpa« s okusom kokosa. Tik preden je bila na blagajni pripravljena plačati, se je učenka naredila, da nima dovolj gotovine za plačilo. Pred prodajalno jo je mama tudi fotografirala. Učenki ugotavlja, da torej prodajalka očitno »vejpe« prodaja tudi mladoletnim osebam, ne da bi jih vprašala po njihovi starosti. Kar je v nasprotju z zakonom.

Slika 4: Sara pred trgovino z »vejpi« v Tuš Planetu v Kopru.

Dostopnost na spletnih straneh:

Podobno je na spletnih straneh. Pred vstopom na spletno stran www.belidim.com (2023) je potreben vpis rojstnega dne, vendar ta nikoli ni preverjen, zato lahko mladoletni uporabnik vpiše lažen rojstni dan in je še vedno dovoljen vstop na spletno stran.

3. 4 OZAVEŠČANJE SOŠOLCEV IN DRUGIH VRSTNIKOV

Med pripravo raziskovalne naloge sva pridobili nekaj teoretičnega znanja o elektronskih cigaretah. O škodljivosti teh sva pripravili kratke predstavitve za učence od 5. do 9. razreda naše šole. Nekaj predstavitev sva že izvedli, odziv učencev je dober. (Sliki 5, 6). Učenci so bili presenečeni, ko sva jim pokazali različne grafe z rezultati najine raziskave. Učence tema zanima, sodelujejo, imajo veliko vprašanj.

Slika 5. Predstavitev v 5. r.

Slika 6. Predstavitev v najinem 8. r.

Za učence sva pripravili tudi zgibanko, v kateri sva predstavili, kako elektronske cigarete delujejo, kaj vsebujejo in kakšne so kratkoročne in dolgoročne posledice uporabe elektronskih cigaret (Slike 7, 8, 9).

Slika 7. Petošolke med prebiranjem vsebine zgibanke.

Slika 8. in 9. Vsebina zgibanke, ki sva jo pripravili za vrstnike.

4. RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Tekom najine raziskave sva prišli do zanimivih in hkrati zaskrbljujočih zaključkov.

Glede na to, da je bila populacija učencev vključena v najino raziskavo starostno precej široka (od 5. do 9. razreda), se je izkazalo, da je otrok, ki so kadarkoli poskusili vsaj en izdelek za kajenje, manj, kot sva pričakovali, a še vedno veliko. Tako sva prvo hipotezo, ki pravi, da je vsaj polovica anketiranih mladostnikov vsaj enkrat poskusila različne izdelke za kajenje, ovrgli. Takih učencev je bilo namreč 30 %.

Glede na dosedanje raziskave in dvig trenda sva predvidevali, da bo devetošolcev, ki so že kdaj kadili elektronske cigarete, okoli ena tretjine. Rezultati najine raziskave so to hipotezo ovrgli, saj je bilo takih devetošolcev kar 52 %. Ta podatek naju je zares presenetil in je zelo zaskrbljujoč.

Tretjo hipotezo sva potrdili, saj se je izkazala najina napoved, da mladostniki bolj pogosto posegajo po elektronskih cigaretah kot po navadnih cigaretah, odrasli oz. njihovi starši pa ravno obratno.

Četrto hipotezo, ki pravi, da učenci menijo, da so elektronske cigarete manj škodljive, sva delno potrdili. Takih učencev je namreč 23 %. Da pa sploh niso škodljive, meni 2%. Torej kar četrtna anketiranih se ne zaveda nevarnosti za zdravje. To pomeni, da je nujno ozaveščanje oz. izobraževanje na to temo.

Peto hipotezo, ki pravi, da največ učencev »vejp« poskusi do 12. leta starosti, sva le delno potrdili. Izkazalo se je, da je namreč, da je takih učencev le malo čez polovico, slaba polovica pa je to prvič storila med 13. in 15. letom. Bojiva se, da se bo trend starosti z leti zniževal, dalj časa kot bodo elektronske cigarete na trgu, saj gre za razmeroma mlad izdelek.

Šesto hipotezo, da je največ osnovnošolcev do »vejpa« prišlo preko prijateljev, sva potrdili. Navajajo pa tudi, da so jih dobili preko sošolcev, sorodnikov, odraslih oseb, nekaj pa jih je »vejp« lahko brez težav kupilo tudi v trgovini. Kar je nedopustno, da trgovci ne upoštevajo zakonodaje.

Sedmo hipotezo, ki pravi, da največ učencev poskusi z »vejpanje« zaradi vrstniškega pritiska, sva morali ovreči. Največ učencev je namreč odgovorilo, da so si prižgali elektronsko cigareto, ker so si pač želeli poskusiti. Le redki so omenili pritisk vrstnikov.

Osmo hipotezo, ki predvideva, da elektronskih cigaret v specializiranih prodajalnah mladoletnim osebam ne prodajajo, sva morali žal zavreči. Brez težav je namreč ena izmed naju v koprski trgovini "skoraj" kupila elektronske cigarete. To je dokaz, da je podjetjem vseeno za zdravje mladih. Edina stvar, o kateri razmišljajo, je dobiček. Sprašujeva se ali je dobiček teh ogromnih podjetij vreden možnih zdravstvenih komplikacij naše mladine.

Zelo pomembno se nama zdi, da bi bil strožji nadzor pri dostopnosti tovrstnih izdelkov za mladoletne osebe, saj raziskave kažejo, da so ti izdelki za zdravje škodljivi.

Najin predlog družbi je »denormaliziranje« kajenja.

Največja težava je to, da se prodaja mladoletnim premalo kontrolira in aktivno preprečuje. Želiva si, da bi upoštevanje obstoječega zakona, ki prodajo mladoletnim osebam prepoveduje, inšpektorji na terenu bolj pogosto kontrolirali in sankcionirali. Upava, da bodo tisti, ki mladoletnim prodajajo te izdelke, hujše kaznovani, z višjimi denarnimi kaznimi.

V pripravi je predlog sprememb Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (ZOUTPI), ki ga podpira tudi Nacionalni inštitut za javno zdravje. Predlog vključuje prepoved vseh arom v elektronskih cigaretah, z izjemo nekaterih tobačnih arom. Ukrep je ključen za zaščito zdravja prebivalcev preko zmanjševanja uporabe e- cigaret med mladimi in prebivalci nasploh ter preprečevanja škodljivih posledic vdihavanja arom na zdravje uporabnikov e- cigaret. Spremembo zakona podpira tudi midve. Upava, da bodo po tej spremembi mladi manj posegali po elektronskih cigaretah, saj bodo le-te zaradi manjšega izbora arom manj privlačne.

Z raziskavo nisva pridobili informacij, kam bi se učenci lahko obrnili po pomoč, če bi postali zasvojeni z različnimi tobačnimi izdelki. Dejstvo pa je, da bi nekateri učenci to pomoč že potrebovali.

Upava, da bova z najino raziskavo in predstavitvijo pridobljenega znanja ter rezultatov le-te, marsikaterega sošolca, prijatelja, učenca naše šole odvrnili od te škodljive razvade. To bo najina največja nagrada za trud, ki sva ga ob podpori učiteljic vložili v raziskovalno delo.

5 VIRI IN LITERATURA

- Čertanc Mavsar, P. (2023). *Mladostniki in »vejpanje« – kadijo že četrtošolci*. Pridobljeno 12. 3. 2023, <https://www.24ur.com/novice/inspektor/mladostniki-in-«vejpanje»-kadijo-ze-cetrtošolci.html>.
- Koprivnikar, H. in NIJZ. (2023). *Elektronski izdelki in novi tobačni in nikotinski izdelki v Sloveniji*. Pridobljeno preko webinarja 2. 2. 2023, <https://video.arnes.si/watch/cjsmrwp2m8gf>.
- Koprivnikar, H., Zupanič, T. in Farkaš Lainščak, J. (2020). *Elektronske cigarete - podrobnejše informacije za zdravstvene delavce*. Pridobljeno 13. 3. 2023, <https://nijz.si/publikacije/elektronske-cigarete-podrobnejse-informacije-za-zdravstvene-delavce/>.
- Koprivnikar, H. (2018). *Preprečujmo uporabo elektronskih cigaret med mladostniki*. Pridobljeno 14. 3. 2023, <https://nijz.si/zivljenjski-slog/tobacni-in-povezani-izdelki/preprecejmo-uporabo-elektronskih-cigaret-med-mladostniki/>.
- Mrak, K. (2023). *»vejpanje« je škodljivo*. Gorenjski glas. Pridobljeno 14. 3. 2023, <https://www.gorenjskiglas.si/article/20230211/C/230219964/1169/«vejpanje»-je-skodljivo>.
- NIJZ. (2019). *Resna pljučna obolenja med uporabniki elektronskih cigaret v Združenih državah Amerike*. Pridobljeno 14. 3. 2023, <https://nijz.si/zivljenjski-slog/tobacni-in-povezani-izdelki/resna-pljucna-obolenja-med-uporabniki-elektronskih-cigaret-v-zdruzenih-drzavah-amerike/>.
- Spletna trgovina www.belidim.com. (2023). Pridobljeno 6. 3. 2023, https://belidim.com/shop/?filters=product_cat%5B1641%5D.
- Wikipedija. (2023). *Gutkha*. Pridobljeno 17. 3. 2023, <https://en.wikipedia.org/wiki/Gutka>.
- Wikipedija. (2023). *Snuff (tobacco)*. Pridobljeno 17. 3. 2023, [https://en.wikipedia.org/wiki/Snuff_\(tobacco\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Snuff_(tobacco)).
- Wikipedija. (2023). *Žvečilni tobak*. Pridobljeno 17. 3. 2023, https://sl.wikipedia.org/wiki/%C5%BDve%C4%8Dilni_tobak.

6 PRILOGA

6. 1 ANKETNI VPRAŠALNIK

Pozdravljen-a! Sva osmošolki iz OŠ Oskarja Kovačiča Škofije, ki delava raziskovalno nalogo o uporabi elektronskih cigaret oz. "vejpov" med mladostniki. Prosiva te, če si lahko vzameš par minut časa in rešiš anketni vprašalnik. Prosiva te tudi, da zaradi verodostojnosti najine raziskave in rezultatov odgovarjaš po resnici. Anketa je anonimna. Hvala!

Q1 - 1. V kateri razred hodiš?

- ☐ 5.
- ☐ 6.
- ☐ 7.
- ☐ 8.
- ☐ 9.

Q2 - 2. Katerega spola si?

- ☐ Ž
- ☐ M

Q3 - 3. Kaj od spodaj naštetega si kadarkoli v življenju že kdaj kadil oz. zaužil:

Možnih je več odgovorov

- ☐ cigarete
- ☐ cigarilosi, cigare, pipe
- ☐ vodne pipe
- ☐ tobak za oralno uporabo (fuge, snus)
- ☐ elektronske cigarete (vejp)
- ☐ ogrevani tobačni izdelki
- ☐ nikotinske vrečke
- ☐ nič od zgoraj naštetega

Q4 - 4. Kaj od spodaj naštetega si v zadnjih 30 dneh kdaj kadil oz. zaužil:

Možnih je več odgovorov

- ☐ cigarete
- ☐ cigarilosi, cigare, pipe
- ☐ vodne pipe
- ☐ tobak za oralno uporabo (fuge, snus)
- ☐ elektronske cigarete (vejp)
- ☐ ogrevani tobačni izdelki
- ☐ nikotinske vrečke
- ☐ nič od zgoraj naštetega

Q5 - 5. Kako škodljive meniš, da so elektronske cigarete v primerjavi z navadnimi cigaretami?

- ☐ niso škodljive
- ☐ manj škodljive
- ☐ enako škodljive
- ☐ bolj škodljive

Q6 - 6. Ali je res, da aerosol elektronskih cigaret ni navadna vodna para, ampak vsebuje precej različnih zdravju škodljive snovi?

- ☐ da
- ☐ ne
- ☐ ne vem

Q7 - 7. Katera snov v navadnih in elektronskih cigaretah povzroča zasvojenost?

Q8 - 8. Kako pogosto si uporabljal-a elektronske cigarete oz. vejpe?

- ☐ nikoli
- ☐ 1x- sem jih poskusil-a
- ☐ večkrat sem jih uporabil-a
- ☐ redno jih uporabljam

Q9 - 9. Pri kateri starosti si prvič poskusil-a elektronsko cigareto?

- ☐ nisem
- ☐ mlajši od 10 let
- ☐ 11-12 let
- ☐ 13-14 let

- ☐ 15 let

Q11 - 10. Kako si pridobil-a dostop do vejpa?

Možnih je več odgovorov

- ☐ nisem
- ☐ kupil-a sem ga v trgovini
- ☐ dal-a oz. prodal-a mi ga je prijatelj/prijateljica
- ☐ dal-a oz. prodal-a mi ga je sošolec/sošolka

- ☐ dal-a oz. prodal-a mi ga je sorodnik/sorodnica
- ☐ dal-a oz. prodal-a mi ga je poznana odrasla oseba
- ☐ dal-a oz. prodal-a mi ga je nepoznana odrasla oseba
- ☐ Drugo:

Q10 - 11. Zakaj si se odločil-a poskusiti kaditi vejpe?

- ☐ nisem ga poskusil
- ☐ ker sem želel-a poskusiti
- ☐ ker sem bil-a pod pritiskom sovrstnikov

- ☐ ker sem želel-a izpasti frajer-ka
- ☐ ker mi je všeč kaditi
- ☐ ker sem želel-a prenehati kaditi navadne cigarete in preiti na vejp
- ☐ Drugo:

Q12 - 12. Ali si kdaj kadil-a vejp v šolskih prostorih oz. pred šolo?

- ☐ da
- ☐ ne

Q13 - 13. Ali kdo od tvojih staršev kadi navadne cigarete?

- ☐ da, eden
- ☐ da, oba
- ☐ nihče

Q14 - 14. Ali kdo od tvojih staršev kadi elektronske cigarete?

- ☐ da, eden
- ☐ da, oba
- ☐ nihče